

Filozofska biblioteka

Knjiga 9

PLATON

FILOZOFSKI FAKULTET
HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNAKOSTI
I R E S
URE SAVNA PROMET
Biblioteka, Otvorena za sve

NAKLADNIK

NAKLADA JURČIĆ d.o.o.

Trg Ivana Kukuljevića 9 – Zagreb

ZA NAKLADNIKA

Ljubica Jurčić

UREDNIK

dr. Jure Zovko

RECENZENTI

dr. Darko Novaković

dr. Josip Talanga

LEKTORICA

mr. Milka Tica

PRILELOM

Stjepan Ocvirk

TISAK

Grdfocentari

DRŽAVA

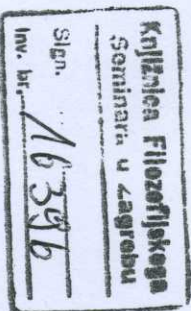
Peto izdanje

PRIJEVOD

MARTIN KUZMIĆ

UVOD I REDAKCIJA

dr. JURE ZOVKO

NAKLADA JURČIĆ d.o.o.

ZAGREB, 2004.

DESETA KNJIGA

– I DOISTA – rekao ja – i po mnogo čemu drugom dolazi mi na um, da smo državu nadasve pravo osnivali, ali osobito po tome, kad pomislim na pjesništvo. 595

– Kako?

– Da ne primamo nikako onoga djetla njegov, koji oponaša. Jer sada, kad smo sve dijelove duše napose raspravili, vidi se, kako se meni čini, i očito je, da ga ni pošto ne treba primati.

– Kako veliš?

– Da vama rečem – ta ne ćete me tužiti pjesnicima tragedija i ostalim svima pjesnicima oponašateljima – sve to, čini se, nagrđuje dušu slušatelja, koji nemaju ustuka, naine spoznaje pravog stanja stvari.

– U kojem dakle smislu?

– Moram reći, premda mi ne da govoriti neka ljubav i poštovanje, koje me od mala obuzima prema Homeru. Čini se naine, da je on bio prvi učitelj i voda svih tih divnih tragika. Ali ne smije se više cijeniti čovjek od istine i što velim, treba reći.

– Svakako.

– Slušaj dakle, ili bolje, odgovaraj.

– Pitaj.

– Bi li mi mogao uopće reći, što je oponašanje? Jer ni sam se sasvim ne domišljam, što je ono.

– Zaista ću se onda nekako ja domisliti!

– Ne bi bilo nimalo čudno; jer mnogo toga prije vide kratkovidi nego oštrovidi. 596

– Jest tako; ali dok si ti tu, ne bih imao odlučnosti da rečem, ako mi se što i ukazuje; nego gledaj sam.

– Hoćeš dakle da počnemo razmatrati običajnim postupkom? Obično naime uzimamo svaki pojedini pojam za svako pojedino mnoštvo predmeta, kojima nadijevamo isto ime; ili ne razumiješ?

– Razumijem.

– Da uznememo dakle i sada mnoštvo predmeta, koje hoćeš, primjerice, ako hoćeš, mnogo ima postelja i stolova.

– Kako ne?

– Ali samo su dva pojma za te predmete, jedan za postelju a drugi za stol.

– Da.

– Dakle obično i govorimo, da obrtnik jednoga i drugoga toga predmeta, gledajući uzor, jedan pravi postelje a drugi stolove, kojima se mi služimo, i ostale predmete jednako tako? Ta ne pravi nijedan obrtnik sam uzor; ta kako bi?

– Nikako.

– Ali pazi dakle, kakvim zoveš ovoga obrtnika?

– Kojegga?

– Koji pravi sve one predmete, koje i svaki pojedini obrtnik!

– Silna neakva i čudnovata čovjeka kažeš.

– Ubrzo ćeš o tom još više reći. Jer taj isti rukotvorac može ne samo napraviti one predmete, koje i ljudi, nego pravi i sve rašče iz zemlje i stvara sve životinje, i sve ostalo pa i sama sebe, a osim toga stvara zemlju, nebo, bogove, sve na nebu i sve pod zemljom u Hadu.

– Sasvim čudnovata mudraca spominješ.

– Ne vjeruješ? I reci mi: čini li ti se, da upoče ne bi postojao takav obrtnik ili da bi bio na neki način stvoritelj svega toga, a na neki način ne bi? Ili ne vidiš da bi, na neki način, mogao i ti sam sve to stvoriti?

– A koji je to način?

– Nije težak, pa se može mnogovrsno i brzo obavljati, a najbrže tako, ako uzmeš zrcalo i svuda ga okrećeš. Brzo ćeš napraviti sunce, predmete na nebu, zemlju, sebe, ostale životinje, predmete, rašče i sve stvari, o kojima se upravo sada govorilo.

e

– Da, prividno, ali ne tako, da bi sve to negdje doista bilo.

– Lijepo i zgodno dolazi tvoj odgovor našem istraživanju. Jer, mislim, među takve obrtnike pripada i slikar; zar ne?

– Ta kako ne?

– Ali ćeš, mislim, reći, da ne pravi istinito ono što pravi. Premda i slikar pravi postelju na neki način; ili ne pravi?

– Da, prividnu pravi i on.

– A što tvoriac postelja? Nisi li netom govorio, da ne pravi »uzora« (ideju), za koji upravo velimo da je ono, što postelja jest, nego da pravi »neku« postelju?

597

– Ta govorio sam.

– Dakle ako ne pravi ono što jest, ne bi pravio bitka, nego nešto što je kao bitak, a nije sam bitak; a ako bi tko govorio, da je djelo tvorca postelja ili kojegga drugoga rukotvorca potpuni bitak, čini se, da ne bi istinu govorio?

– Ne bi zaista, bar ne onima, koji se bave ovakvim razmatranjima.

– Ne čudimo se dakle ništa, ako je i to nekako nejasno prema istini.

– Ta nemojmo.

– Hoćeš dakle – rekoh ja – da potražimo upravo kod tih predmeta bit toga oponašatelja, koga tražimo?

– Da, ako hoćeš.

– Što ne, tu nastaju nekakve tri postelje: jedna u stelje i neki rukotvorac, stvorio je jednu po prirodi, bog je napravio; ili tko drugi?

– Nitko drugi, mislim.

– Jedna, koju pravi stolar.

– Da.

b

- Jedna, koju pravi slikar; zar ne?
 – Neka bude.
 – Dakle slikar, tvorac postelja, bog, tri su to znalca za tri vrste postelja.
 – Da, tri.
 – Bog dakle ili nije htio ili mu je bio kakav zakon, da u prirodi ne napravi više nego jednu postelju, i tako je napravio samo jednu, upravo ono, što postelja jest; dvije takve ili njih više nisi je stvoreno od boga nisi će se stvoriti.
 – Kako to?
 – Zato, ako bi samo dvije napravio, opet bi se jedna nad njima pokazala, od koje bi opet one obadvije imale svoj oblik, i ta bi postelja bila ono, što postelja jest, a ne one dvije.
 – Točno je tako.
 – To je dakle, mislim, bog znao, i hotjeći biti doista tvorac postelje, koja doista jest, a ne tvorac neke postelje i neki rukovorac, stvorio je jednu po prirodi.
 – Čini se.
 – Hoćeš dakle, da njega zovemo pratorcem toga predmeta, ili tako nekako?
 – Svakako je to pravedno, kad je već to i sve ostalo stvorio.
 – A kako da zovemo stolara, zar ne obrtnikom postelje?
 – Da.
 – Zar i slikara obrtnikom i tvorcem takva predmeta?
 – Nikako.
 – Nego što ćeš reći, da je on za postelju?
 – Meni se čini, da bi se najprimjerenije zvao tako: oponašatelj predmeta, za koji su ona dva obrtnici.
 – Neka; oponašateljem zoveš tvorca tvorevine treće iza prirode?
 – Svakako.
 – To će dakle biti i tragedijski pjesnik, ako je doista oponašatelj, naine nekako treći iza kralja i istine kao i svi ostali oponašatelji.

- Čini se.
 – Za oponašatelja smo se dakle složili. A reci mi za slikara ovo: čini li ti se, da on nastoji oponašati upravo svaki predmet ili djela obrtnikâ?
 – Djela obrtnikâ.
 – Zar onako, kakva jesu, ili kakva se čine? Jer odredi još to.
 – Kako misliš?
 – Ovako: ako postelju gleda postrance, sprijeđa ili kako god hoćeš, zar se što razlikuje sama od sebe? Ili se ništa ne razlikuje, nego se samo čini drukčija; i ostalo tako isto?
 – Ta samo se čini, a ne razlikuje se ništa.
 – Pazi dakle upravo to: kako postupa slikarstvo kod svakoga predmeta? Je li prema bitku, naine da oponaša, kako jest; ili prema priviđanju, kako se priviđa? Kao oponašanje priviđanja ili istine?
 – Priviđanja.
 – Daleko je dakle oponašanje od istine, i kako se čini, zato sve izrađuje, što samo malo doseže od svakoga predmeta, i to utvaru. Primjerice slikar će nam, velimo, slikati postolara, stolara, ostale obrtnike, a ne razumnije se ništa u te vještine. Ali ipak, ako bi bio dobar slikar, pa bi naslikao stolara i izdaleka ga pokazivao, varao bi djecu i nerazumne ljude time, što bi se priviđalo, da je ono doista stolar.
 – A što ne bi?
 – Ali, prijatelju, ovo, mislim, treba o svim tim stvarima imati na umu. Kad nam tko priča o nekome, naine da se nanjerio na čovjeka, koji zna sve obrte i koji sve drugo, što zna svaki pojedin, zna točnije od koga god, takvu treba reći ovako: da je lud čovjek; da se, kako se čini, dao prevartiti od nekakva opsjenara i oponašatelja, na koga se nanjerio, te mu se taj čovjek pričinio premudrim, a to zato, što sam ne može razlikovati znanje, neznanje i oponašanje.
 – Živa istina.

e –Što ne – rekoh ja – poslije toga treba ogledati tragediju i prvaka njezina Homera, kad već čujemo od nekih da ti pjesnici sva umijeća znaju i sve ljudske stvari i njihovu krepost i zloću, kao i sve božanske stvari. Jer, kako se kaže, treba dobar pjesnik sa znanjem pjevati, ako hoće lijepo pjevati o onome što pjeva, ili – ne smije pjevati. Treba dakle razmotriti: jesu li se ti ljudi prevarili, kad su se nanijerili na te oponašatelje; zatim, ne opažaju li, gledajući djela tih oponašatelja, da su ta djela trostruko daleko od bitka, i da ih je tako stvarati bez znanja i istine? Ta oni stvaraju utvare, a ne ono što jest. Ili, dobri pjesnici i kažu nešto, i doista znaju ono, o čemu se svijetu čini da dobro pjevaju?

– Svakako treba istražiti.

b – Misliš dakle, ako bi tko mogao oboje stvarati, i predmet oponašanja i utvaru, da bi se pustio u nastojanje oko izradivanja utvara, i da bi to ozbiljno postavio za zadaću svoga života, kao najbolje što ima?

– Ne mislim.

c – Nego ako bi već, mislim, doista imao znanje o tim stvarima, koje i oponaša, mnogo bi prije ozbiljno uzastojao oko djela nego oko oponašanja, gledao bi mnoga i lijepa djela ostaviti kao spomen iza sebe i volio bi biti hvaljen nego hviliti.

– Mislim, da bi, jer nije jednaka čast i korist.

d – Za ostale dakle stvari ne tražimo odgovora od Homera ili od koga god drugoga između pjesnikâ; ako je koji od njih bio sposoban za liječnika, a ne samo oponašatelj liječničkih govora, ne pitajmo ga, koji su to ljudi, za koje se kaže, da ih je ozdravio koji stari i novi pjesnik, poput Asklepija; ne pitajmo, koje li je on učenike liječništva ostavio, kao Asklepije svoje potomke, ne pitajmo ih opet ni za druga umijeća, nego pustimo na miru. Ali za najveće i najljepše stvari o kojima Homer govori, za ratove, vođenje bitaka, državnu upravu i odgoj ljudi, pravedno je pitati ga: »Mili Homeru! Ako nisi, kad se govori o kreposti, treći od istine, dakle ako nisi obr-

370

e nik utvare, kojega eto odredismo kao oponašatelja, nego ako si i drugi i ako si mogao znati, koja zanimanja čine ljude bolji-ma ili gorima pojedince i javno, reci nam: koja se država radi tebe bolje upravljala, kao što se Lakedemon bolje upravljao radi Likurga i kao što su se mnoge velike i male države bolje upravljale radi mnogih drugih? Koja država spominje tebe, da si bio dobar zakonodavac i da si im koristio? Italija i Sicilija spominje Haronda, a mi Solona; a tko tebe?« Hoće li Homer moći koga reći?

– Ne mislim – reče Glaukon – ne kažu zaista ni sami obožavatelji Homera.

– Nego se dakle spominje kakav rat iz Homerova vremena, koji se pod njegovim vodstvom ili po njegovu savjetu dobro ratovao?

– Nikakav.

b – Nego se dakle, kao od čovjeka mudra za djela, spominju mnoge i uspješne domisli za umijeća ili za druge kakve rade, kao opet od Tala Milčanina i Anaharsida Skičanina?

– Nikako, ništa takvo.

c – Nego dakle, ako se nije isticao javno, a ono se veli, da je Homer pojedinac bio sam za života kao vođa pri odgoju nekima, koji su njega voljeli radi društva i koji su potomcima predali neko homersko pravilo života, kao što su i samoga Pitagoru osobito radi toga voljeli i kao što se još i sada čini, da se njegovi sljedbenici ističu među ostalim ljudima takozvanim Pitagorinim načinom života?

d – Ne govori se opet ni takvo što. Jer Kreofil, Sokrate, drug Homerov, pokazao bi se možda po odgoju još smješnjiji od svoga imena, ako je istina, što se o Homeru govori. Govori se naime, da je Homer dok je živio bio jako nemaran za svoga prijatelja.

– Ta govori se zaista – rekoh ja. – Ali Glaukone, da je Homer doista mogao ljude odgajati i boljima ih činiti, i kao sposoban to znati, a ne samo oponašati, ne bi li, misliš, onda

371

d bio mnoge drugove sebi pribavio, i od njih bio cijenjen i ljubljen? Nego Protagora iz Abdere i Prodik iz Keje i premnogi drugi mogli su osobnim dodirnom suvremenike svoje uvjeriti, da ne će moći ni kuće svoje ni države upravljati, ako ne budu oni rukovodili njihovim odgojem; i radi te mudrosti tako su jako ljubljeni da ih drugovi gotovo na ramenima nose. A Homera ili Hesioda bi li onda, da su već bili ljudima korisni za promicanje kreposti, puštali suvremenici da obilaze kao rapsodi, i ne bi li se otimali za njima više nego za zlatom i silijem, da ostanu kod njih, ali ako ih ne bi mogli nagovoriti, ne bi li ih bili sami pratili, kuda god bi išli, dok ne bi dovoljno odgoja stekli?

e – Svakako mi se čini, Sokrate, da istinu govoriš.

– Uzimajmo dakle, da su svi pjesnici, počevši od Homera, oponašatelji utvarâ kreposti i ostaloga o čemu pjevaju, a istine da se ne mašaju? Nego, kako smo upravo sada govorili, slikar će načiniti prividna postolara, premda se sam ne razumije u postolarstvo, i to za ljude, koji se sami ne razumiju, nego gledaju samo na boje i oblike.

– Svakako.

– Tako ćemo dakle, mislim, i za pjesnika reći: on bojadiše svakakvim bojama od svakoga umijeća svoje imenice i glagole, a ne zna nego samo oponašati. Zato se drugima takvima, koji sude prema govorima, čini, da se veoma dobro govori, govorio tko o postolarstvu u stihovima, ritmu i harmoniji, o vođenju bitaka ili o čemu god drugome. Nekakav velik čarimaju od prirode ta sredstva! Jer kako pjesnička djela izgledaju kad im se oduzmu umjetničke boje, te se govore sama za se, mislim da znaš; ta vidio si već.

– Jesam.

– Što ne, nalik su na lica mladih ali neljupih ljudi, kakva se prikazuju oku, kad je prošlo njihovo mladenačko doba?

– Svakako.

c – Hajde dakle pripazi: tvorca utvare, oponašatelji, velimo, ništa ne zna o bitku, ali zna za priviđanje; nije li tako?

372

– Da.
– Ne ostavimo to dakle napola rečeno nego ispitajmo točno.

– Govori.

– Slikar će, velimo, slikati vodice i uzdu?

– Da.

– A praviti će ih remenar i kovač?

– Svakako.

– Zar dakle razumije slikar, kakve trebaju biti vodice i uzda? Ili ne zna to ni onaj, koji ih pravi, nego jedino onaj, koji to zna upotrebljavati, jahac?

– Posve istinito.

– Zar dakle ne ćemo reći, da je kod svega tako?

– Kako?

– Da za svaku stvar postoje ta tri umijeća: koje će je upotrebljavati, praviti, oponašati?

– Da.

– Što ne, valjanost, ljepota i ispravnost svake stvari, životinje i čina ne odnosi se ni na što drugo nego na upotrebu, za koju je svako to načinjeno ili stvoreno?

– Tako je.

– Dakle je na svaki način najiskusniji onaj, koji svaku stvar upotrebljava, i on obavješćuje tvorca, kako je, dobra ili loša, kod upotrebe stvar koju upotrebljava. Primjerice svirač kazuje tvorcu svirača o sviralama, koje upotrebljava kod sviranja, te će mu naložiti, kakve treba praviti, a on će to izvršiti.

– Kako ne!

– Što ne, onaj »zna«, pa kazuje o dobrim i lošim sviralama, a ovaj će vjerovati to, te praviti?

– Da.

– Dakle će kod iste stvari tvorca, budući da je skupa s onim koji zna, i prisiljen je čuti od onoga koji zna, imati samo pravu vjeru o vrsnosti i nevrsnosti te stvari, a upotrebljavatelj će imati stvarno znanje.

373

602

– Svakako.

– A hoće li oponašatelj, sam upotrebljavajući neku stvar, imati znanje o onome, što slika, je li lijepo i pravo ili nije, ili će imati samo ispravno mnijenje, budući da je nužno u društvu s onim koji zna, i budući da prima nalog, kako treba slikati?

– Ni jedno ni drugo.

– Oponašatelj dakle ne će ni znati ni ispravno mniti o vrsnoći ili nevrsnoći predmeta, koje bude oponašao.

– Čini se, da ne će.

– A krasan bi bio pjesnički oponašatelj po mudrosti u stvarima, o kojima bude pjevao!

– Ne bi osobito.

– Ali će zaista ipak oponašati, premda ne zna, što je na stvari loše a što dobro; nego će, kako se vidi, oponašati to onako, kako se čini lijepo mnoštvu i onima, koji ništa ne znaju.

– Ta što drugo?

– To smo se dakle, kako se čini, prilično složili: oponašatelj nema nikakva znatna znanja o stvarima koje oponaša, nego je oponašanje nekakva igra a ne ozbiljan rad; zatim su oni, koji se bave tragičnim pjesništvom u jambima i šestercima, svi oponašatelji u potpunom smislu riječi.

– Svakako.

– Zeusa ti – rekoh ja – ne bavi li se dakle to oponašanje nečim, što je treće iza istine? Zar ne?

– Da.

– A dok dakle to oponašanje ima moć, koju ima, na kakav dio duše čovjeka djeluje?

– O kakvu dijelu govoriš?

– O ovakvu. Nama se ista veličina, ako je gledamo, ne ukazuje jednaka izbliza i izdaleka.

– Ta ne.

– I isiti su predmeti, kad gledamo u vodi i vani, svinuti i ravni, i opet su radi varke vida pomoću boja uleknuti i iz-

374

boćeni; i sve to upućuje na zbunjenost u našoj duši. Tom se dakle našom prirodnom slabosti koristi slikarstvo, kome ne manjka ni jedno sredstvo obmanjivanja, a jednako tako i čudovorstvo i mnoge ostale slične vještine.

– Istina.

– Zar se onda nije pokazalo, da je najbolja pomoć protiv toga nječenje, brojenje i utezanje, da ne bi vladalo u nama ono što je prividno, to jest veće, manje, više, teže, nego račun, mjera ili utezanje.

– Ta kako ne!

– Ali zaista, to bi bio posao razumnoga dijela u duši.

– Ta zaista nječov.

– A njemu se često, nakon što izmjeri i označuje, da su neke stvari jedne od drugih veće, manje ili jednake, u isti mah o istima stvarima protivno čini.

– Da.

– Što ne, rekosmo, da je nemoguće jednim istim dijelom u isti mah o istim stvarima protivno misliti?

– I pravo rekosmo.

– Dakle onaj dio duše, koji pomišlja protiv mjera, ne bi bio isti kao onaj, koji pomišlja po mjerama.

– Ta ne bi.

– Ali bi zaista onaj dio duše, koji vjeruje mjeri i računu, bio najbolji.

– Da što.

– Onaj dakle dio, koji se tome dijelu protivni, bio bi neki od loših dijelova u nama.

– Bezuvjetno.

– To sam dakle htio govorom utvrditi: da slikarstvo i upoće oponašanje izrađuje svoje djelo daleko od istine, a da opet suobraća, druži se i prijateljuje s dijelom u nama koji je daleko od razumnosti – a sve to bez ikakvog zdravog i istinskog temelja.

– Svakako.

375

b

603

e

